

Zachovat národní paměť

02.Června 2005 Jiří Liška

Když v roce 2002 přijal slovenský parlament zákon o zřízení Ústavu paměti národa, bylo zřejmé, že se jeho autoři inspirovali v Německu, Polsku a Maďarsku. Vedení snahou v historicky krátké době dohnat okolní státy, využili to vyzkoušené a kvalitní a vytvořili instituci, která v první řadě začala zpřístupňovat svazky slovenských útvarů Státní bezpečnosti tempem na naše poměry nebývalým.

Za další: bezprecedentním krokem v postkomunistickém světě zpřístupnila originální evidence komunistické tajné policie na internetu a umožnila tak veřejnosti téměř absolutní kontrolu nad její svazkovou agendou. Celá akce vyvolala blahodárnou diskusi o totalitní minulosti, která české veřejnosti tolik chybí. Slovenská strana postupuje systematicky krok za krokem zejména díky faktu, že se její politická reprezentace shodla na potřebě instituce výhradně zaměřené na překonávání naší neslavné minulosti. Poslední slovenské zkušenosti a především přesvědčení, že naše česká společnost je velmi dlužna všem, kteří byli postiženi roky komunistického režimu, nás vede k přípravě podobné české instituce. Ta má i velký symbolický význam. Přes tento ústav s badatelskou a osvětovou činností chceme jasně říci, že na komunismus a jeho oběti nesmíme zapomenout, a že komunismus, i třeba v jiné podobě, je stejným nebezpečím dnes jako před léty. A kdo jiný než ODS by na sebe měl vzít takovýto úkol.

Naše legislativa sice není úplně špatná, ale exekutiva, které byly zákony spíše vnuceny, si je vykládá po svém, tím spíše, že neexistuje parlamentní kontrola. Seznamy nejsou úplné, chybí na nich řádově desetitisíce jmen, existuje zde tedy podezření z manipulace s těmito jmény, zpřístupňovači namísto tří měsíců zpřístupňují rok i dva, naprosto brání poznání kariérních postupů příslušníků politické policie (včetně rozvědčků působících proti svobodnému světu) apod. Příslušné pracoviště ministerstev vnitra a obrany z různých - osobních, personálních či politických - důvodů porušují anebo přinejmenším nenaplnují dikci platných zákonů. Brání „svou“ minulost, minulost jak osob, které již v policii, armádě, na ministerstvech i jinde nepracují, tak i těch, kteří dnes v rozporu se svými přísahami komunistickému režimu tzv. pracují pro demokracii. Za účelem změny tohoto stavu jsme zahájili diskusi o vzniku instituce, která bude mít možnost spravovat archivy a zároveň bude mít vůli naplňovat zákony.

Pracovně tuto instituci po slovenském vzoru nazýváme Ústav paměti národa, ovšem jeho institucionální podoba je ještě předmětem četných diskusí. V současnosti pracuje tým odborníků a

legislativců na vzniku věcného návrhu zákona, jímž by byla taková instituce vytvořena. Tento věcný záměr plánujeme zpracovat tak, aby mohl být ještě začátkem léta podroben veřejné debatě politiků, odborníků, členů KPV apod. na senátním semináři.

Jaká je naše představa o podobě Ústavu? Výrazně se inspirujeme zahraničními vzory, zejména Slovenskem. Jeho hlavním účelem by mělo být evidování, shromažďování, správa, zpřístupňování, zveřejňování, hodnocení a využívání dokumentů bezpečnostních orgánů, dále spolupráce s obdobnými institucemi v České republice i za hranicemi, hlavně s archivy, muzei, knihovnami, památníky odboje, památníky koncentračních a pracovních táborů, poskytování jim informací, badatelských možností a metodické pomoci a propagace jejich činnosti.

Zpřístupnění a zveřejňování dokumentů je již v podstatě formulováno v zákoně č. 107/2002 Sb. Klíčové je, aby byly stanoveny povinnosti státních orgánů, právnických a fyzických osob a sankcí, především odevzdání dokumentů o činnosti bezpečnostních složek, držené ve vlastnictví nebo správě ministerstvy vnitra, obrany, spravedlnosti a dalších, do 6 měsíců od nabytí účinnosti zákona, a to pod sankcí. Významným posláním Ústavu by měla být badatelská a osvětová činnost.

Na rozdíl od Slovenska se zatím přikláníme k jinému institučnímu rámci než veřejnoprávnosti, nebudeme se zabývat zločiny nacismu a součástí Ústavu by neměla být vyšetřovací složka. Ústav by měl mít formu státní či polostátní instituce, např. typu Úřadu na ochranu osobních údajů. Zabývat by se měl primárně obdobím 1948-1989. Vyšetřovací složka dnes fungující na ÚDV by patrně byla transformována do jednoho specializovaného týmu při státním zastupitelství.

Samozřejmě předpokládáme ostrou debatu, jak politickou, tak i odbornou. Věříme, že jestliže se s většinou stávající či budoucí politické reprezentace shodneme na cíli, tedy na pravdivém mapování minulosti a na předávání jejího obrazu nastupujícím generacím, konkrétní instituční rámec a konkrétní kompetence takového pracoviště již doladíme.